

INLEIDING

De bibliografie, waarvan ik de opzet hier met een enkel woord wil verantwoorden en toelichten, heeft betrekking op de Nederlandse geschiedenis in de ruimste zin tot en met het jaar 1945. De bijeengebrachte literatuur reikt tot en met 1963. Hetgeen daarna is opgenomen is niet meer het resultaat van opzettelijk zoeken, maar van toevallige ontmoetingen.

Mijn bibliografie mag niet in alle opzichten worden beschouwd als een tegenhanger voor de noordelijke Nederlanden van Pirenne's bekende „Bibliographie de l'histoire de Belgique". Niet alleen is zij anders. wat betreft de indeling der stof, zij is dat ook door een sterkere beperking van het gebied, dat zij bestrijkt. Betreft Pirenne voor het middeleeuwse tijdvak ook al de afzonderlijke noordelijke gewesten in zijn bibliografie, ik heb dat voor de zuidelijke gewesten nagelaten. Slechts voor zover deze vallen binnen het territorium van de huidige Nederlandse staat zijn zij door mij opgenomen. Wel dekken beide bibliografieën elkander min of meer voor de tijdvakken, waarin men kan spreken van een centraal gezag en daarmee van een algemene geschiedenis der Nederlanden, m.a.w. voor de Bourgondische en de Habsburgse tijd en voor die van het verenigd koninkrijk van 1815 tot 1830. Zoals gezegd, min of meer, zodat het aanbeveling verdient, evenals trouwens voor menige andere rubriek, de ene bibliografie als aanvulling van de andere te beschouwen en te gebruiken.

Zoals Pirenne's werk is ook het mijne een zeer beperkte keuze uit al het bestaande titelmateriaal. Alleen het belangrijkste dus! Maar wat is het belangrijkste, zodra men komt op het terrein van het bijzondere? Hier speelt onvermijdelijk de subjectieve factor zijn rol. Ik ben mij er dan ook van bewust, dat mijn keuze niet altijd de onverdeelde instemming zal hebben van hen, die van deze bibliografie gebruik willen maken. Wel vlei ik mij met de hoop, dat de titels, die zij zullen vinden, betrouwbare wijzers zullen blijken te zijn. Ik heb mij de moeite getroost al dit materiaal te toetsen op zijn zuiverheid, opdat niet alleen de eigenlijke titel, maar ook de verdere gegevens van datering, nummering en paginerings zouden overeenstemmen met de werkelijkheid en derhalve niet teleurstellen bij het aanvragen in bibliotheken.

Bij de titelbeschrijving heb ik de regels gevolgd, die daarvoor gelden in de grote Nederlandse bibliotheken. Niet gevolgd echter heb ik het moderne gebruik, de titels van tekstuitgaven te beschrijven op naam van de uitgever, verzamelaar of commentator. Dit ter vermijding van misverstand omtrent de aard van de publicatie. Een dusdanige beschrijving, hoezeer ook ge-

bruikbaar bij het citeren, laat nu eenmaal de mogelijkheid open, de aangeduide publicatie op te vatten als een verhandeling over de desbetreffende tekst in plaats van als een uitgave van de tekst, zoals zij in werkelijkheid is.

Over het keuzekarakter van het werk wil ik verder nog het volgende opmerken. Evenmin als Pirenne heb ik in mijn bibliografie de titels betrokken van al die buitenlandse verzamelingen, algemene overzichten, handboeken en periodieken, die in bepaalde gevallen ook voor de Nederlandse geschiedenis van belang kunnen zijn. Deze titels zoeken men in Romein's „Apparaat voor de studie der geschiedenis”, Van Caenegem's „Encyclopedie van de geschiedenis der middeleeuwen” en dgl. werken, waarnaar ik dan ook, waar nodig, heb verwezen. Slechts bij hoge uitzondering ben ik t.a.v. algemene overzichten en handboeken van deze stelregel afgeweken, met name in gevallen, waar de schaarste der eigen Nederlandse literatuur die buitenlandse aanvulling node kon missen. Natuurlijk heb ik afzonderlijke bronnenuitgaven en verhandelingen in buitenlandse verzamelingen en periodieken wel opgenomen, indien ze daarvoor in aanmerking kwamen.

In de tweede plaats merk ik op, dat het keuzekarakter der bibliografie niet in alle categorieën even sterk spreekt. Er zijn er, waar ik door de beperktheid zelf van die categorie naar een zekere volledigheid kon streven en het uit nuttigheidsoverwegingen dan ook gedaan heb. Zo bij de bibliografische publicaties, de tijdschriften en handboeken in bepaalde rubrieken.

In de derde plaats is de keuze van een bepaalde titel niet in alle gevallen een waarborg voor het wetenschappelijk gehalte van de aangeduide publicatie. Ik denk hier vooral aan de rubriek „Gewestelijke en plaatselijke geschiedenis”. Ik had dan geen andere keus en het kwam mij, juist bij deze rubriek, nuttig voor in die gevallen met het mindere genoegen te nemen. Hoe dikwijls wordt bovendien in een populair-wetenschappelijke publicatie niet verwezen naar literatuur van wél wetenschappelijk gehalte.

Voor de systematische indeling van de bibliografie heb ik mij in hoofdzaak gehouden aan die van de eveneens onder de auspiciën van het Nederlands Comité voor geschiedkundige wetenschappen na 1940 uitgegeven Repertoria van boeken en tijdschriftartikelen betreffende de geschiedenis van Nederland. Echter met twee belangrijke uitzonderingen. De geschiedenis der afzonderlijke gewesten heb ik, naar het voorbeeld van Petit's Repertorium en zijn vervolgen tot 1940, zover zij valt vóór de invoering van het centraal gezag onder Karel V, ondergebracht in de rubrieken E 4, 5 en 6 der middeleeuwse geschiedenis, alle overige literatuur, daaronder begrepen de geschiedenis der afzonderlijke plaatsen in die gewesten, in de rubriek F. Ik heb dat gedaan, omdat die middeleeuwse geschiedenis, ont-

daan van die der gewesten, er uiteraard wel bijzonder schamel zou hebben uitgezien, met name in de rubriek E 4, die van de grafelijke tijd.

De tweede uitzondering betreft de inwendige ordening der afzonderlijke rubrieken. De Repertoria van na 1940 geven hier alle titels, ongeacht hun inhoud, in alfabetische orde. Ook weer in overeenstemming met Petit's Repertorium heb ik getracht daarvoor een bepaalde ordening toe te passen, meestal een chronologische, in tal van onderrubrieken overeenkomstig de loop der geschiedenis zelf. Zo goed mogelijk. Men kan nu eenmaal niet door middel van alleen maar chronologisch geordende titels die loop der geschiedenis weergeven. Men dient de titels wel in rubrieken onder te brengen. Maar de historische literatuur laat zich uiteraard nog moeilijker periodiseren dan de geschiedenis zelf. Hoeveel bronnen en verhandelingen hebben niet betrekking op meer dan één rubriek zonder dat men ze daarom zou willen onderbrengen in een vooropgaande te algemene rubriek. Een publicatie over een onderwerp uit de zestiende eeuw b.v. kan best vallen zowel onder „De Habsburgse tijd”, als onder „De Tachtigjarige oorlog”, terwijl zij toch in de rubriek „Algemene geschiedenis” volstrekt misplaatst zou zijn. Ik heb voor zulke gevallen een enkele maal de oplossing gezocht in een dubbele plaatsing, maar lang niet altijd. Men houde dus rekening met de mogelijkheid, dat het gezochte niet staat in de rubriek, waar men zelf het verwacht, maar in een naburige rubriek.

Een ander probleem vormen de titels, die men op andere grond dan die van hun chronologische bepaaldheid in meer dan één rubriek zou kunnen onderbrengen, m.a.w. de titels met meer dan één gezicht, die men nochtans, als het enigszins kan, in één bepaalde rubriek van de logisch-systeematische indeling moet zien onder te brengen, wil men niet vervallen in een al te overvloedig gebruik van de meervoudige plaatsing. Men moet dan wel knopen doorhakken. Ik heb dat in zulke gevallen gedaan door te kiezen voor wat ik het belangrijkste aspect van de titel achtte. Zo ligt de literatuur over een bepaalde nijverheid in een bepaalde stad in rubriek J 1. Economische geschiedenis, en niet in rubriek F. Gewestelijke en plaatselijke geschiedenis; de literatuur over de schoolstrijd in rubriek M 5. Onderwijs en opvoeding, en niet in rubriek E 11. Algemene geschiedenis van Nederland als kleine mogendheid (1840-1945). Er zijn natuurlijk titels, die men zonder bezwaar op meer dan een plaats kan leggen, wanneer nl. de verschillende aspecten gelijkwaardig zijn, zoals b.v. de titel van een geschiedenis der natuurwetenschappen en der geneeskunde of der letterkunde en der beeldende kunsten.

Dat de samensteller van een bibliografie, en zeker die van een bibliografie op een zo omvangrijk terrein als dat van de Nederlandse geschie-

denis in haar ruimste zin, zich verplicht weet tot grote erkentelijkheid jegens de velen, uit wier eveneens bibliografische arbeid hij heeft mogen putten of op wier deskundigheid hij een beroep heeft mogen doen, spreekt wel van zelf. Zo gaat het dan ook mij, nu ik dit werk heb voltooid. Helaas is het mij niet mogelijk hun aller namen hier te noemen. Wanneer ik dan toch voor enkelen een uitzondering wil maken, is het, omdat zij mij wel in zeer bijzondere mate aan zich hebben verplicht. Het zijn Prof. Mr. P. Gerbenzon, Prof. Dr. W. Glasbergen, Prof. Dr. K. Heeroma, Prof. Dr. A. G. Jongkees, Prof. Dr. F. W. N. Hugenholtz, Prof. Mr. E. H. s'Jacob, Prof. Dr. H. J. Keuning, Mr. W. R. H. Koops, aan wiens critisch oog ik bovendien nog menige correctie in de drukproeven dank, Mr. H. van Leeuwen en Jhr. Prof. Dr. P. J. van Winter. Dankbaar gedenk ik eveneens de medewerking, die ik heb mogen ontvangen van het Centraal Bureau voor genealogie en het Koninklijk Kabinet van munten, penningen en gesneden stenen, beide te 's-Gravenhage, het bureau van de Centrale commissie der Kon. Ned. Akad. van Wetenschappen voor onderzoek van het Nederlandse volkseigen te Amsterdam, het Instituut voor praehistorie der Universiteit van Amsterdam, het Rijksinstituut voor oorlogsdocumentatie te Amsterdam en zo menige bibliotheek in den lande, in het bijzonder wel de Universiteitsbibliotheek te Groningen, waar mij een gastvrijheid werd geboden en een hulpvaardigheid betoond, zonder welke ik dit werk nooit had kunnen ondernemen.

Aan de besprekingen met Prof. Dr. I. J. Brugmans als voorzitter en met wijlen Prof. Dr. A. J. C. Rüter en Dr. J. J. Woltjer als secretarissen van het Nederlands Comité voor geschiedkundige wetenschappen bewaar ik de prettigste herinneringen.

Na een ruim zesjarige samenwerking gaat mijn grootste dank tenslotte uit naar mijn medewerkster Mej. Drs. E. M. Smit, die al die tijd haar aandeel in het dikwijls moeizame werk van het verzamelen en beschrijven der titels onverdroten heeft geleverd. Onverdroten, want, hoezeer wij beiden de op ons genomen taak als een welkome vulling van een ambteloos geworden bestaan hebben gewaardeerd, wij zijn toch bijwijlen niet zo ver af geweest van Trommius' zwartgallige verzuchting over het „Woord-Registers maken”, door deze toch aartsgeduldige beschouwd als een uitgezochte straf voor misdadigers. A fortiori geldt dit voor Mej. Smit, die op zich had genomen de drie registers, die onontbeerlijke sleutels tot het gehele werk, te vervaardigen en dat ook voor een vierde deel had gedaan, toen een vermindering van het gezichtsvermogen haar noopte deze taak ip te geven. In Mej. T. Hartman heb ik gelukkig een nauwgezet opvolgster gevonden.